

Maeterlincks ode aan de zonnewijzer

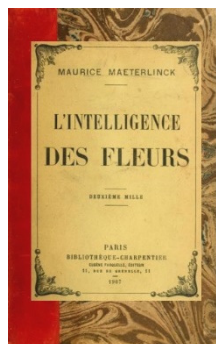
Hans Schipper

Instrumenten voor het vaststellen van de tijd variëren naar doel, plaats en sfeer. Een atletiekwedstrijd vereist precisieapparatuur. In het jachtige leven van alledag is een horloge adequaat. Bij het koken van een eitje voldoen zandloper of eierwekker. Zwerven wij door de citadel van een oude stad, dan zijn we ontvankelijk voor het geluid van de klok aan een kathedraal. De zonnewijzer munt uit als we ons met behulp van het volle zonlicht openstellen voor de dagelijkse reis van de aarde op haar weg langs de sterren. De Belgische Nobelprijswinnaar Maurice Maeterlinck verwoordde dit ruim honderd jaar geleden in prachtig, zij het nogal archaisch, Frans.

Een Vlaming die zijn liefde in het Frans uit

De Nobelprijs voor de literatuur is nog nooit aan een Nederlander toegekend, maar wel aan een Vlaming: Maurice Maeterlinck (Gent 1862 – Nice 1949). Helaas voor ons schreef hij in het Frans, ook al was hij Gentenaar en zou hij, naar men zegt, met plezier de taal van zijn geboortestreek hebben gesproken. Maar de Belgische bourgeoisie van rond 1900 hoorde Frans te spreken en te schrijven.

Maeterlinck was dichter, toneelacteur, essayist en vertaler. Hij schreef essays over een veelheid van onderwerpen, waaronder een ware ode aan de zonnewijzer die als "La mesure des heures" is opgenomen in de bundel "L'intelligence des fleurs".

Het lezen was voor mij een hersenkraker. Waar mijn schoolfrans tekort schoot, maakte ik dankbaar gebruik van een Engelse en een Nederlandse vertaling. Omdat ook in de vertaling het taalgebruik over de houdbaarheidsdatum heen is vertel ik hieronder de tekst na. Daarbij doe ik mijn best zo dicht mogelijk bij des schrijvers bedoeling te blijven.

Een nobel meetinstrument

« De zomer is het jaargetijde van het geluk. Dat is immers het seizoen waarin de mooie uren van het jaar aanbreken. Diep in de winter zijn dat de uren waarop wij wachten en hopen. Het zijn de uren die eindelijk de gouden deuren van de vrije tijd openen. Laten we leren om er volop van te genieten. Laten we voor deze bevoorrechte uren een meetinstrument kiezen dat nobeler is dan dat waarmee we de gewone uren meten. Zoals men een kostbare wijn schenkt: niet in het vulgaire glaswerk

van de dagelijkse tafel, maar in de kristallen of zilveren beker, tevoorschijn gehaald uit het dressoir voor de grote feesten.

We zijn zo gemaakt dat we ons alleen maar van de tijd bewust zijn en ons alleen maar kunnen verdiepen in het verdriet of het geluk ervan, door te tellen, als het wegen van een munt die we niet kunnen zien. De tijd krijgt zijn vorm, zijn inhoud en zijn waarde enkel in de ingewikkelde apparaten die we hebben bedacht om hem zichtbaar te maken. Niet bestaand op zich, leent de tijd de smaak, de geur en de vorm van het instrument dat hem vaststelt. Zo ervaren wij de minuten die door onze kleine horloges worden weggetikt niet hetzelfde als degene die door de grote wijzer van de klok van het belfort of de kathedraal worden aangewezen. Het is daarom belangrijk om niet onverschillig te zijn voor de geboorte van onze uren. Net zoals we glazen hebben waarvan de eigenschappen variëren naargelang ze worden gebruikt voor het schenken van bordeaux, port of champagne, waarom zouden onze minuten dan niet worden geteld op een manier die past bij hun melancholie, hun traagheid of hun blijdschap?

Zo is het bijvoorbeeld gepast onze moeizame winterse dagen van zorgen, zaken en haast, strikt methodisch te registreren door de machinerie van onze pendules, onze elektrische klokken en onze kleine zakhorloges. Hier wordt tijd niet meer dan een koppig insect dat mechanisch knaagt aan een leven zonder horizon, hemel en rust. Hoogstens in ogenblikken van ontspanning, tijdens de te korte avond onder de lamp, mag de grote koperen slinger van grootvaders klok de seconden die voorafgaan aan de voetstappen van de naderende donkere nacht langzamer en indrukwekkender maken.

[...]

Het is beter tijdens de zinderende zomer de vurige opeenvolging van uren te proeven in de volgorde waarin zij worden gemarkeerd door de ster zelf die ze over onze vrije tijd uitstort. Vertrouw in deze wijdere en meer verstrooide dagen liever op de verdeling die de zon aanwijst op de marmeren wijzerplaat. Alsof hij iets onbeduidends deed, wijst de zonnewijzer in de tuin

stilletjes de loop aan van onze wereld in de planetaire ruimte. Door deze onmiddellijke, authentieke transcriptie van astronomische principes, krijgt ons arme menselijke uur, dat de kleine bewegingen van ons eenvoudige leven regelt, een bepaalde edelheid.

Jammer genoeg wordt de zonnwijzer zeldzaam en verdwijnt hij uit onze tuinen. Men vindt hem nog op het erehof, op de stenen terrassen, op het winkelplein, in een of andere oude stad, een oud kasteel of een paleis. De gouden cijfers, de schijf en de stijl vervagen onder de stralen van de zonnegod, wiens cultus zij geacht werden te bestendigen. »

De keurig onderhouden zonnwijzer aan de kerk in Tourettes-sur-Loup.

Aan de Méditerranée

« Toch zijn de Provence en sommige Italiaanse dorpen trouw gebleven aan de hemelse klok. Men ziet er dikwijls, aan de zonnige gevel van de meest vrolijk vervallen bastide, de met fresco's beschilderde cirkel waar de stralen zorgvuldig hun sprookjesachtige mars meten. Vaak zijn ze voorzien van diepe of naïeve motto's die altijd veelbetekenend zijn door de rol die zij spelen in het dagelijkse leven. "Het uur van de gerechtigheid klinkt niet op de wijzerplaten van deze wereld," zegt de zonnwijzer-inscriptie op de kerk van Tourette-sur-Loup, het kleine, bijna Afrikaanse dorp naast mijn huis.

"*A lumine motus*", verkondigt trots een ander stralend uurwerk, "Ik word bewogen door licht". Maar een van de mooiste motto's werd door de 19e eeuwse Engelse essayist Hazlitt in de buurt van Venetië ontdekt: "*Horas non numero nisi serenas*" of "Ik tel alleen de heldere uren."

Hazlitt noteerde: "Wat is het je-zorgen-maken een destructief gevoel! Alle schaduwen vervagen van de wijzerplaat als de zon wordt verduisterd. De tijd is slechts een grote leegte, tenzij zijn voortgang wordt gekenmerkt door datgene wat vreugdevol is, terwijl alles wat niet gelukkig is in vergetelheid raakt! Deze mooie woorden leren ons de uren alleen te tellen naar hun zegeningen. Laten we alleen belang hechten aan glimlachen en de strengheid van het lot verwaarlozen. We moeten ons bestaan samenstellen uit gelukkige momenten en ons altijd richten op de zonnige kant van de dingen. Al het andere kan passeren door onze vergeetachtige of onoplettende verbeelding!"

[...]

Alleen de zonnwijzer is waardig de pracht van de groene en gouden maanden te meten. Evenals het diepe geluk spreekt hij niet. De tijd loopt zwijgend over hem heen, zoals hij zwijgend over de sferen van de ruimte gaat. Maar de kerk in het nabijgelegen dorp laat hem soms zijn bronzen stem horen. Niets is zo harmonieus als het geluid van de klok, dat harmonieert met het stille gebaar van de zonnwijzer-schaduw. »

Besluit

Met zijn vrouw woonde Maeterlinck noodgedwongen ongehuwd samen, omdat zij van de katholieke kerk niet mocht scheiden van haar eerste man. De onvrede bij zijn familie hierover bracht hem er toe zich eerst in Parijs en daarna in Zuid-Frankrijk te vestigen. De overvloed aan zonnwijzers daar zal hem er mede toe gebracht hebben dit essay te schrijven. De keuze voor dit onderwerp vloeit mede voort uit zijn persoonlijke levensstijl.

Maeterlinck schrijft niet over datumlijn, azimut, equinox of hemelpool. Perihelium, onderstijl of nodus lijken niet zijn genre. In het slotwoord benadrukt hij de gevoelswaarde en verbondenheid van de zonnwijzer met de kosmos. Wat me aanspreekt in deze tekst is de keuze om vanuit een cultuurhistorische en filosofische invalshoek op te roepen de zonnwijzer altijd in ere te houden.

Ik kwam de tekst van Maeterlinck op het spoor bij het doorbladeren van oude Zonnetijdingen. De vertaling van delen van "The Measure of the Hours" hadden gestaan in *The Compendium* (21-2, juni 2014, p. 3), het tijdschrift van onze Noord-Amerikaanse collega's.

Redacteur Eric Daled van Zonnetijdingen schreef (ZT 2014-2, nr. 70, p. 18): "Wij vonden - niet zonder enige verwondering - een tekst van Maurice Maeterlinck over zonnewijzers".

Doordat ik deze verwondering deelde, bezocht ik de website van de NASS. Toen viel het me op dat de Amerikaanse zusterorganisatie vaker aandacht heeft besteed aan de zonnewijzer in culturele context.

Zonnewijzerkunde is een discipline met vele facetten. De cultuur is er één van en het is het waard daar aandacht aan te schenken.

Opmerkingen:

- 1) "L'intelligence des fleurs" uit 1907 met daarin "La mesure des heures" is te downloaden via www.gutenberg.org.
- 2) De Engelse vertaling uit 1907 door Alexander Teixeira de Mattos (Amsterdam 1865 – St Ives GB 1921) is te downloaden via openlibrary.org. Alexander Teixeira de Mattos was een Nederlandse journalist die in Engeland woonde.
- 3) De Nederlandse vertaling door Andries de Rosa (Amsterdam 1869 – Sobibor 1943) verscheen in 1908 als "Tijdmeters" in de bundel "Het leven der bloemen". Met hulp van Frans Maes vond ik een exemplaar in een universiteitsbibliotheek.